

Roszczeniowość psychologiczna i metoda jej pomiaru – polska adaptacja

Magdalena Żemojtel-Piotrowska¹, Jarosław Piotrowski², Tomasz Baran³

¹ Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański

² SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, Poznań

³ Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski

W artykule zaprezentowano proces adaptacji *Skali roszczeniowości psychologicznej (Psychological Entitlement Scale, PES)* Keitha Campbella i współpracowników. Badania zrealizowano na próbach studenckich, ogólnopolskiej próbie adolescentów i młodych dorosłych oraz osób pracujących ($N = 1040$). W celu sprawdzenia trafności skali sprawdzono jej strukturę wewnętrzną przy pomocy confirmacyjnej analizy czynnikowej oraz trafność zewnętrzną, wzorując się na procedurach zastosowanych przez autorów skali PES. Polska wersja skali PES wykazuje się trafnością wewnętrzną i zewnętrzną, wysoką stabilnością czasową oraz dobrą spójnością wewnętrzną.

Słowa kluczowe: Skala roszczeniowości psychologicznej (*PES*), polska adaptacja

Roszczeniowość psychologiczna, definiowana jako „trwałe i uporcezywe przekonanie o tym, że jednostka jest uprawniona do czegoś więcej niż inni i zasługuje na więcej od innych” (Campbell, Bonacci, Shelton, Exline, Bushman, 2004, s. 31), jest popularnym przedmiotem badań w psychologii osobowości i psychologii społecznej oraz innych naukach społecznych (por. Tomlinson, 2013). Wzrost liczby badań nad tym zjawiskiem jest poniekąd skutkiem ubocznym zainteresowania narcyzmem i materializmem, a za najbardziej reprezentatywnych badaczy tak rozumianej roszczeniowości można uznać Jean Twenge i Keitha Campbella, autorów głośnej książki *The narcissistic epidemic. Life in the age of entitlement* (2009). W niniejszym artykule przedstawiono proces polskiej adaptacji *Skali roszczeniowości psychologicznej (Psychological Entitlement Scale, PES)* Keitha Campbella i współpracowników (2004),

opartej na jednej z popularniejszych koncepcji rozumienia zjawiska roszczeniowości.

Pierwotnie roszczeniowość była badana w kontekście psychopatologicznym, jako jeden z kluczowych aspektów osobowości narcystycznej (Emmons, 1984; Raskin, Terry, 1988). W nurcie narcystycznym jest ona definiowana jako wielkościowe przekonanie, że zasługuje się na więcej niż inni ze względu na własną wyjątkowość. Łączy się ona z oczekiwaniem szczególnego traktowania (Bishop, Lane, 2002; Exline, Zell, 2009). Z tego względu początkowo najpopularniejszym narzędziem badania zjawiska była skala roszczeniowości (*entitlement*), wchodząca w skład *Narcissistic Personality Inventory, NPI* (Emmons, 1984; Raskin, Terry, 1988). Tak rozumiana i badana roszczeniowość miała jednak dość słabe przełożenie na badania prowadzone w populacji nieklinicznej. Dotyczyło to zwłaszcza badań podejmowanych z perspektywy psychologii społecznej, w której dominowało ujęcie roszczeniowości jako domaganie się należnych wyników oraz stosowane rozróżnienie na pojęcie *entitlement*, czyli przekonania o uprawnieniu do czegoś, oraz *deservingness* – zasługiwania na określony rezultat działania (Feather, 2003). Badania nad roszczeniowością prowadzone na gruncie sprawiedliwości społecznej koncentrowały się na mechanizmach warunkujących poczucie uprawnienia i raczej nie traktowały tego zjawiska w kategoriach różnicy indywidualnej (np. Feather,

Magdalena Żemojtel-Piotrowska, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, ul. Jana Bażyńskiego 4, 80-309 Gdańsk, e-mail: psymzp@ug.edu.pl

Jarosław Piotrowski, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, ul. Polna 16/20, 81-745 Sopot, e-mail: jpiotrowski@swps.edu.pl

Tomasz Baran, Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski, Stawki 5/7, 00-183 Warszawa,

e-mail: tomasz.baran@engram.psych.uw.edu.pl

Korespondencję w sprawie artykułu prosimy kierować na adres: psymzp@ug.edu.pl

2003; Major, McFarlin, Gangnon, 1984; Pelham, Hetts, 2001). Jednak rozumienie roszczeniowości w kategoriach różnicy indywidualnej czy nawet cechy osobowości obecnie zaczyna mieć znaczenie także w badaniach psychologii społecznej i zarządzania, o czym świadczy rosnące zainteresowanie roszczeniowością między innymi w psychologii pracy i organizacji (Fisk, 2010; Harvey, Martinko, 2009). Wyrazem tego rosnącego zainteresowania jest przeglądowa praca Edwarda Tomlinsona (2013), który proponuje jednocześnie uwzględnianie roszczeniowości jako cechy (różnicy indywidualnej) i przekonań roszczeniowych, które mogą mieć charakter uzasadniony lub nadmierny.

Odpowiedzią na słabości metodologiczne i teoretyczne narcystycznego ujęcia roszczeniowości było zoperacjonalizowanie roszczeniowości jako jednocześnie zasługiwania na określony wynik i poczucia bycia uprawnionym do czegoś. W ten sposób Campbell i współpracownicy (2004) podjęli próbę integracji badań prowadzonych na gruncie psychologii społecznej i psychologii osobowości. Roszczeniowość psychologiczna nie jest tożsama z roszczeniowością narcystyczną, ponieważ ma charakter mniej patologiczny i nie jest traktowana jako przejaw narcystycznego zaburzenia osobowości. Roszczeniowość narcystyczna wykazuje silniejsze związki z neurotycznością, niższą samooceną oraz słabszym dostosowaniem. Obie zmienne mają odmienne korelaty, zwłaszcza osobowościowe (Ackerman, Donellan, 2013; Campbell i in., 2004; Pryor, Miller, Gaughan, 2008). Jednak definicja Campbella i współpracowników (2004) nadal zakłada nadmierne poczucie uprawnienia i nie uwzględnia tego, na ile to uprawnienie lub zasługiwanie ma pokrycie w rzeczywistości. W tym względzie nawiązuje do ujęcia narcystycznego, choć nie zakłada a priori związku z jakimkolwiek zaburzeniem osobowości.

Roszczeniowość psychologiczna pozwala przewidywać liczne zjawiska społeczne, takie jak: egoistyczne nastawienie w związkach romantycznych (Campbell i in., 2004; Tolmacz, Mikulincer, 2011), niższe zadowolenie z pracy (Harvey, Martinko, 2009), wyższe oczekiwania co do sukcesu akademickiego przy jednoczesnym braku wysiłku (Chowning, Campbell, 2009; Lessard, Greenberger, Chen, Farruggia, 2011), postawy seksistowskie (Grubbs, Exline, Twenge, 2014), agresywny styl prowadzenia samochodu (Schreer, 2002) czy złość lub rozczarowanie w stosunku do Boga (Grubbs, Exline, Campbell, 2013).

W zamierzeniu twórców skala PES miała być przede wszystkim wolna od słabości popularnej skali roszczeniowości z NPI. Autorzy PES wskazali na następujące mankamenty metodologiczne skali NPI mierzącej roszczeniowość: zbyt małą liczbę pozycji, słabą rzetelność, brak trafności fasadowej (Campbell i in., 2004). Z tego względu, konstruując własne narzędzie do pomiaru roszczeniowości,

zadbali o staranne sprawdzenie trafności skali. Badania trafności obejmowały między innymi korelacje wyników PES ze skalami NPI, rysunkową miarą narcyzmu, samooceną i Wielką Piątką cech osobowości. Rysunkowa miara narcyzmu przedstawiała kółka różnej wielkości symbolizujące badanego i inne osoby. Kółka te różniły się w ten sposób, że ich wielkość względem siebie była stopniowalna, ilustrując w ten sposób znaczenie przypisywane sobie w porównaniu do innych (skala MOVS, Campbell i in., 2004). O wyborze narcystycznym świadczyło wybieranie wersji, gdzie kółko symbolizujące „ja” było większe od kółek symbolizujących innych. Ponadto badacze sprawdzili, czy PES wiąże się z bardziej eksploatacyjnym nastawieniem wobec dóbr, wykorzystując w tym celu dylemat Sheldona i Kassera (2000) dotyczący liczby hektarów lasu, jakie ma wyciąć firma rywalizująca z innymi firmami, oraz stworzyli własny scenariusz badania umożliwiający sprawdzenie, czy badani o wyższych wynikach w skali PES sądzą, że zasługują na wyższe wynagrodzenie niż inni pracownicy w firmie. Badania trafności PES wykazały, że skala ta koreluje z miarami i przejawami narcyzmu oraz roszczeniowości narcystycznej – przede wszystkim skalą NPI mierzącą roszczeniowość, wysoką samooceną, bardziej eksploatacyjnym nastawieniem w dylemacie Sheldona i Kassera, przekonaniem o tym, że jednostka powinna zarabiać więcej niż współpracownicy, zabieraniem większej liczby cukierków przeznaczonych dla dzieci po otrzymaniu informacji od badacza, że badani powinni wziąć tyle, na ile swoim zdaniem zasługują, mniej pozytywnym nastawieniem do partnera w związku romantycznym, wyrażającym się w mniejszym dostosowaniu do niego, mniejszej empatii i słabszym przyjmowaniu cudzej perspektywy oraz wykazywaniem wyższego poziomu agresji w odpowiedzi na negatywną informację zwrotną po napisaniu eseju (Campbell i in., 2004). Znaczna część badań testujących trafność PES miała na celu wykazanie, że stanowi ona odrębną miarę od skali roszczeniowości z NPI, z tego względu uwzględniała jednocześnie pomiar oboma skalami. Analiza confirmacyjna potwierdziła odrębność obu narzędzi. Po kontroli skali roszczeniowości z NPI korelacje częściowe PES ze zmiennymi zewnętrznymi pozostawały nadal istotne, wykazując odrębność obu miar (Campbell i in., 2004). Wersja ostateczna skali PES zawiera dziewięć pozycji, z których jedna jest rekodowana. Same pozycje są stosunkowo proste i krótkie, co ułatwia adaptację lingwistyczną do innych kultur. Skala PES jest też niepodatna na potrzebę aprobaty społecznej (Campbell i in., 2004).

PES jest obecnie jednym z częściej stosowanych narzędzi do badania roszczeniowości psychologicznej w badaniach anglojęzycznych, a o jej popularności świadczy używanie jej nie tylko w pracach amerykańskich lub realizowanych na

próbach pochodzących z tego kraju (Campbell i in., 2004; Golec de Zavala, Cichocka, Eidelson, Jayawickreme, 2009), ale też chińskich (Luo, Cai, Song, 2014) czy japońskich (Oshio, 2014). Jej główną słabością jest jednowymiarowe ujmowanie zjawiska roszczeniowości, natomiast do niewątpliwych zalet należą właściwości psychometryczne narzędzia i dobrze udokumentowana trafność oraz możliwość odtwarzania jej struktury w różnych kontekstach kulturowych.

Zgodnie z propozycją Tomlinsona (2013), roszczeniowość powinna być badana zarówno jako zmienna o charakterze indywidualnym, jak i jako system przekonań. PES wydaje się dobrym narzędziem do spełnienia pierwszej części tak sformułowanego postulatów badawczego. Dane prezentowane przez Campbella i współpracowników (2004) oraz innych badaczy (Luo, Cai, Song, 2014; Oshio, 2013) wskazują, że PES jest dobrą miarą roszczeniowości jako cechy. Jest to skala o dobrych właściwościach psychometrycznych i dużej stabilności w czasie, cechuje się też potwierdzoną trafnością (Campbell i in., 2004). Mierzy ona zjawisko związane z narcyzmem, jednak korelacje PES z ogólnym narcyzmem są na tyle słabe, a odrębność od skali roszczeniowości z NPI na tyle wyraźna, że można przyjąć, iż mierzy ona roszczeniowość mniej patologiczną niż skala NPI. Świadczą o tym też badania porównawcze Pryora i współpracowników (2008) oraz Ackermana i Donellana (2013) nad korelatami skali roszczeniowości z NPI i PES.

W polskich badaniach stosuje się dziś dwie skale do pomiaru roszczeniowości: pierwsza z nich – *Skala L* – mierzy syndrom poglądów społeczno-politycznych (Lewicka, 2002, 2004), druga – *Kwestionariusz roszczeniowości* – opiera się na modelu wielowymiarowym, który mierzy przekonania roszczeniowe, a nie diagnozuje cechy osobowości (Piotrowski, Żemojtel-Piotrowska, 2009; Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Ciecuch i in., 2015). Z tego względu polska adaptacja skali PES może stanowić cenne uzupełnienie dostępnych w kraju narzędzi służących pomiarowi roszczeniowości w nurcie psychologii społecznej. Kolejnym powodem, dla którego warto zaadaptować PES, jest brak krajowego odpowiednika skali roszczeniowości z NPI, ponieważ nie udało się go odtworzyć w polskiej adaptacji tego narzędzia (Bazińska, Drat-Ruszczak, 2000). Stosując systematyzację Tomlinsona (2013), można założyć, że PES stanowi narzędzie do pomiaru roszczeniowości jako cechy osobowości, natomiast używane w Polsce skale roszczeniowości mierzą przekonania roszczeniowe. *Skala syndromu roszczeniowości* (Lewicka, 2002) koncentruje się na pomiarze poglądów politycznych dotyczących natury świata społecznego i ma z tego względu charakter ideologiczny. *Kwestionariusz roszczeniowości* mierzy system przekonań roszczeniowych zarówno odnoszących się do

Ja jak i do świata społecznego (por. Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Ciecuch i in., 2015; Żemojtel-Piotrowska, 2016). Tak więc roszczeniowość psychologiczna mierzona PES pochodzi z bardziej podstawowego poziomu niż przekonania, które mogą (lecz nie muszą) wiązać się z tą cechą. Przykładowo, zarówno roszczeniowość aktywna (oparta na promocji własnego interesu), jak i odwetowa (oparta na ochronie własnego interesu w sytuacji jego naruszenia przez innych) wiążą się logicznie z roszczeniowością psychologiczną (Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Ciecuch i in., 2015). Natomiast roszczeniowość bierna dotyczy przekonań społecznych odnoszących się do troski o interes grupowy (Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Clinton, 2015; Żemojtel-Piotrowska, 2016), będąc wręcz przeciwną do idei domagania się szczególnego traktowania i domagania się uprzywilejowanej pozycji względem innych, co stanowi z kolei istotę powiązanej z narcyzmem roszczeniowości psychologicznej.

Program badawczy podporządkowany polskiej adaptacji PES został realizowany na próbach studenckich, osób pracujących i adolescentów oraz młodych dorosłych. W ramach adaptacji: (1) sprawdzono rzetelność skali PES oraz jej stabilność w czasie; (2) potwierdzono jej strukturę w czterech próbach (studenckiej, pracujących, internetowej próbie młodych dorosłych i utworzonej z trzech pierwszych próbie ogólnej) za pomocą confirmacyjnych analiz czynnikowych; (3) sprawdzono jej trafność zbieżną i różnicową poprzez skorelowanie ze skalami mierzącymi różne formy narcyzmu i roszczeniowości oraz miar samooceny, materializmu i empatii; (4) sprawdzono jej trafność w dwóch badaniach replikujących procedurę Campbella i współpracowników (2004): w zadaniu Sheldona i McGregora (2000) nad dylematem wycinania lasu oraz zadaniu wyobrażenia sobie pracy w firmie ograniczającej koszty przez obniżenie wynagrodzenia pracowników (Campbell i in., 2004).

BADANIA WŁASNE – ADAPTACJA I WALIDACJA POLSKIEJ WERSJI SKALI ROSZCZENIOWOŚCI PSYCHOLOGICZNEJ (PES)

Proces adaptacji lingwistycznej

Oryginalne pozycje kwestionariusza zostały przetłumaczone przez jednego z autorów badania na język polski. Następnie dokonano niezależnego tłumaczenia zwrotnego przez osobę dwujęzyczną. Uzyskaną w ten sposób wersję anglojęzyczną skonsultowano z trzecią osobą – anglojęzycznym badaczem zaznajomionym z problematyką roszczeniowości – z prośbą o porównanie oryginału z uzyskanym tłumaczeniem zwrotnym. Po skorygowaniu drobnych rozbieżności uzyskano wersję ostateczną skali (załącznik 1). Warto zaznaczyć pojawiającą się często krytykę stosowania

procedury tłumaczenia zwrotnego w procesie adaptacji skal i zwracanie uwagi na to, że dosłowne tłumaczenie pozycji może być niewystarczające dla uzyskania dobrej adaptacji (por. van de Vijver, 2015). Metoda tłumaczenia zwrotnego ma już sporo lat (Brislin, 1970) i jest powszechnie używana w procesie adaptacji skal (por. van de Vijver, 2015). Obecnie nie jest ona jednak traktowana jako gwarancja udanej adaptacji, a jedynie jako możliwy punkt wyjścia dla pozyskania materiału badawczego, który następnie umożliwi testowanie równoważności pomiaru między skalą oryginalną a skalą przetłumaczoną na inny język (por. van de Vijver, 2015). Równoważność w przypadku zmiennych psychologicznych obejmuje m.in. kwestię porównywalności samego konstruktów, kwestię tłumaczenia skal oraz kwestię trafności narzędzia (por. Oishi, 2010). Z tego powodu tłumaczenie pozycji oraz testowanie struktury skali jest niewystarczające w procesie adaptacji i warto uzupełnić je badaniami replikującymi proces walidacji oryginalnego narzędzia w kulturze, w jakiej zamierza przeprowadzić się jej adaptację.

Osoby badane

W badaniu wzięło udział łącznie 1040 osób, badanie składało się z sześciu prób, przy czym próbę piątą i szóstą tworzyli uczestnicy próby pierwszej.

Próba pierwsza składała się z 199 studentów – 90 mężczyzn i 109 kobiet Uniwersytetu Gdańskiego i SWPS w Poznaniu (matematyka, informatyka, politologia, psychologia). Wiek badanych wynosił od 18 do 47 lat ($M = 22,01$; $SD = 4,16$). W ramach tej próby przeprowadzono badania nad trafnością skali PES wzorowane na procedurze badania trafności skali PES Campbella i współpracowników (2004). Pierwsza część obejmowała 97 osób – 45 mężczyzn i 52 kobiety w wieku od 19 do 36 lat ($M = 21,47$; $SD = 2,20$). Druga liczyła 92 osoby – 47 mężczyzn i 45 kobiet w wieku od 18 do 47 lat ($M = 21,73$; $SD = 4,24$).

Próba druga składała się z 222 studentów Uniwersytetu Gdańskiego i SWPS w Poznaniu (psychologia, kryminologia) – 57 mężczyzn, 161 kobiet; 4 osoby nie podały informacji o płci. Wiek badanych wynosił od 17 do 37 lat ($M = 20,53$; $SD = 2,13$).

Próba trzecia składała się z 340 dorosłych osób pracujących w firmach i instytucjach na terenie Trójmiasta – 101 mężczyzn i 239 kobiet w wieku od 29 do 60 lat ($M = 29,78$; $SD = 8,38$).

Próba czwarta składała się z 278 osób, młodych dorosłych (w wieku od 16 do 25 lat), zarejestrowanych na panelu badawczym ARIADNA. Próba liczyła 115 mężczyzn i 163 kobiety, średnia wieku wyniosła $M = 21,77$; $SD = 1,79$.

Procedura

W próbie pierwszej skorelowano skalę PES z innymi narzędziami służącymi do pomiaru roszczeniowości oraz różnych form narcyzmu. Po dwóch miesiącach pomiar powtórzono z częścią badanych ($n = 101$). Przeprowadzono wśród nich także badania nad trafnością skali: procedurę replikującą dylemat Sheldona i Kassera (2000) dotyczący wycinki lasu (pierwsza część próby pierwszej) oraz procedurę opartą na badaniu trafności Campbella i współpracowników (2004) dotyczącą oczekiwanych zarobków w firmie przeżywającej kłopoty finansowe (druga część próby pierwszej). Obie procedury przedstawiono szczegółowo w dalszej części artykułu. W próbie drugiej (studenckiej) i trzeciej (młodzieży) skorelowano wyniki skali PES z miarami narcyzmu (NPI-13, CNI) i samooceny (SES). W próbie drugiej zbadano również stałość czasową skali po miesiącu. W próbie czwartej (osób pracujących) skorelowano wyniki skali PES z miarami materializmu.

Narzędzia badawcze

W przypadku wszystkich skal obliczono wyniki uśrednione. Rzetelności skal mierzących różne formy narcyzmu oraz roszczeniowości przedstawiono w tabeli 2. Do pomiaru roszczeniowości zastosowano *Kwestionariusz roszczeniowości* oraz *Skalę syndromu roszczeniowości*, do pomiaru narcyzmu: skalę narcyzmu NPI (wersja pełna i wersja NPI-13), narcyzmu wspólnotowego (CNI) i grupowego (CNS) oraz miarę jednopozycyjną narcyzmu (MOVS). Dodatkowo uwzględniono miary empatii (SWE), samooceny (SES) i materializmu.

Skala roszczeniowości psychologicznej (Psychological Entitlement Scale, PES). Skala służy do pomiaru roszczeniowości psychologicznej rozumianej jako przekonanie o byciu uprawnionym do czegoś więcej niż inni i zasługiwaniu na więcej niż inni. Narzędzie zawiera dziewięć pozycji (załącznik 1), jedna z nich jest rekodowana. Badani udzielają odpowiedzi na skali od 1 (*zdecydowanie nie*) do 7 (*zdecydowanie tak*). Rzetelność wersji oryginalnej mierzona przy pomocy współczynnika α Cronbacha wynosi 0,83 do 0,88 (Campbell i in., 2004).

Kwestionariusz roszczeniowości (Piotrowski, Żemojtel-Piotrowska, 2009; Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Ciecuch i in., 2015). Kwestionariusz służy do pomiaru roszczeniowości aktywnej, rozumianej jako koncentracja na własnym interesie połączona z tendencją do jego aktywnej promocji; roszczeniowości bierniej, definiowanej jako koncentracja na interesie grupowym, wyrażona

w przekonaniu o istnieniu obligacji między jednostkami oraz między instytucjami a jednostkami, oraz roszczeniowości odwetowej, definiowanej jako tendencja do niewybaczania doznanych krzywd i ochronie swojego interesu w sytuacji jego naruszenia. W badaniu zastosowano wersję skróconą, 15-pozycyjną, po 5 pozycji przypadających na pomiar każdego z wymiarów (Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Ciecuch i in., 2015). Zakres odpowiedzi zawiera się od 1 (*zdecydowanie nie*) do 6 (*zdecydowanie tak*). Skala cechuje się potwierdzoną trafnością i wysoką rzetelnością.

Skala syndromu roszczeniowości (Lewicka, 2002, 2004). Skala służy do pomiaru syndromu roszczeniowości obejmującego poczucie krzywdy, postawy roszczeniowe, wiarę w niesprawiedliwość świata społecznego i alienację od władzy. W badaniu zastosowano skróconą wersję 16-pozycyjną (Lewicka, 2004), wyliczono jedynie wynik ogólny. W naszym badaniu zastosowano zakres odpowiedzi od 1 (*zdecydowanie nie*) do 7 (*zdecydowanie tak*). Skala cechuje się dobrą rzetelnością i potwierdzoną trafnością (Lewicka, 2002, 2004).

Skala narcyzmu (*Narcissistic Personality Inventory, NPI*; polska adaptacja Bazińska, Drat-Ruszczak, 2000). Polska adaptacja NPI służy do pomiaru narcyzmu zgodnie z modelem Emmons (1984) oraz Raskina i Terry'ego (1988). Mierzy ona subkliniczny narcyzm, występujący u osób zdrowych. Polska wersja skali zawiera 33 pozycje opisujące zachowania i przekonania diagnostyczne dla narcyzmu (np. „Lubię oglądać swoje ciało”), ze skalą odpowiedzi od 1 (*to nie ja*) do 5 (*zdecydowanie ja*). Skala wykazuje potwierdzoną trafność i wysoką rzetelność (Bazińska, Drat-Ruszczak, 2000; Żemojtel-Piotrowska, Piotrowski, Clinton, 2014).

Skala narcyzmu, wersja 13-pozycyjna (NPI-13; Gentile i in., 2013; polska adaptacja: Piotrowski, Żemojtel-Piotrowska, Rogoza, Baran, Hitokoto, Maltby, 2016). Skala ta, podobnie jak przedstawiona wyżej pełna wersja, służy do pomiaru narcyzmu wśród zdrowej populacji, jednak zawiera jedynie 13 pytań oraz, podobnie jak pierwsze wersje skali NPI, opiera się na wyborze twierdzeń z par utworzonych przez zdania o przeciwstawnych znaczeniach. Stąd wynik w skali oblicza się przez sumowanie odpowiedzi diagnostycznych dla narcyzmu, np. „Lubię oglądać swoje ciało” vs. „Moje ciało nie jest niczym szczególnym”. Dla siedmiu pozycji diagnostyczna jest pierwsza odpowiedź z pary, a dla sześciu – druga. Wersja 13-pozycyjna cechuje się zadowalającą rzetelnością oraz sprawdzoną trafnością (Gentile i in., 2013). Polska wersja skali cechuje się dobrą rzetelnością i trafnością, korelując silnie z innymi miarami

narcyzmu, wykazuje także wysoką stabilność po upływie miesiąca, $r = 0,85$ (Piotrowski i in., w przygotowaniu). Rzetelność skali w obecnych dwóch próbach wyniosła $\alpha = 0,70$ w próbie młodych dorosłych i $\alpha = 0,71$ w próbie studenckiej.

Skala grupowego narcyzmu (*Collective Narcissism Scale*; Golec de Zavala, Cichocka, Eidelson, Jayawickreme, 2009). W badaniu zastosowano wersję pięciopozycyjną (Golec de Zavala, Cichocka, Bilewicz, 2013). Skala służy do pomiaru narcyzmu grupowego, definiowanego jako przekonanie, że własna grupa ma szczególne znaczenie i jest uprawniona do specjalnego traktowania. Zakres odpowiedzi zawiera się od 1 (*zdecydowanie nie*) do 5 (*zdecydowanie tak*).

Skala narcyzmu wspólnotowego (*Communal Narcissism Scale, CNI*; Gebauer, Sedikides, Verplanken, Maio, 2012, adaptacja polska: Żemojtel-Piotrowska, Czarna, Piotrowski, Baran, Maltby, 2016). Metoda służy do pomiaru narcyzmu wspólnotowego, rozumianego jako nadmiernie pozytywne ocenianie siebie pod względem aspektów wspólnotowych. W modelu narcyzmu sprawczego wspólnotowego Gebauera narcyzm wspólnotowy opiera się na podobnych mechanizmach psychologicznych, co narcyzm sprawczy (mierzony np. przez NPI), jednak motywy narcystyczne są realizowane w domenie wspólnotowej, a nie sprawczej. Skala zawiera 16 pozycji, bez pozycji rekodowanych. Format odpowiedzi jest oparty na siedmiostopniowej skali typu Likerta, z zakresem odpowiedzi od 1 (*zdecydowanie nie*) do 7 (*zdecydowanie tak*). Przykładowe pozycje skali to: „Przyniosę ludziom pokój i sprawiedliwość”, „Jestem najlepszym przyjacielem, jakiego można mieć”, „Jestem (będę) najlepszym rodzicem na świecie”. Skala wykazuje potwierdzoną trafność i wysoką rzetelność (Gebauer i in., 2012). W naszym badaniu jej rzetelność wyniosła 0,90 (próba studencka) i 0,91 (próba młodzieży).

Skala Ja względem innych (*Me versus others scale, MOVS*; Campbell i in., 2004) stanowi jednopozycyjną miarę narcyzmu. Składa się z siedmiu rysunków przedstawiających różnej wielkości koła tworzące pary. Koła w obrębie każdej pary symbolizują siebie (koło podpisane „ja”) i innych („I”) i różnią się względną wielkością. Są one uporządkowane w ten sposób, że w każdej kolejnej parze koło oznaczające „ja” względem innych jest większe (1 – „ja” *mniej* od innych do 7 – „ja” *większe* niż inni).

Skala materializmu (Zawadzka, 2006). Skala służy badaniu postawy materialistycznej, czyli satysfakcji z posiadania dóbr materialnych. Zastosowana wersja liczyła pięć pozycji, jedna była kodowana odwrotnie. Zakres odpowiedzi

zawiera się od 1 – *zdecydowanie się nie zgadzam* do 5 – *zdecydowanie się zgadzam*. Skala wykazuje potwierdzoną trafność i dobrą rzetelność.

Skala samooceny (SES; Rosenberg, 1965; polska adaptacja: Łaguna, Lachowicz-Tabaczek, Dzwonkowska, 2007). SES służy do pomiaru ogólnej samooceny, rozumianej jako pozytywne przekonania na temat własnej osoby. Zawiera 10 pozycji, pięć z nich jest rekodowanych. Skala odpowiedzi zawiera się od 1 – *zdecydowanie się nie zgadzam* do 5 – *zdecydowanie się zgadzam*. Skala wykazuje potwierdzoną trafność (Rosenberg, 1965); rzetelność w polskich próbach zawiera się od 0,81 do 0,83 (α Cronbacha; Łaguna i in., 2007).

Skala wrażliwości empatycznej (SWE; Kaźmierczak, Plopa, Retowski, 2007). Skala służy do pomiaru empatii rozumianej jako reagowanie na obecność innych, obejmując czynniki afektywne i poznawcze. Została oparta na modelu empatii Marka Davisa i stanowi parafrazę *Indeksu reaktywności interpersonalnej* (Davis, 1980). Polska wersja skali zawiera trzy z czterech oryginalnych skal: przyjmowania perspektywy, empatycznej troski oraz osobistej przykrości, pomija natomiast skalę fantazji, mierzącą indywidualną zdolność do wczucia się w przeżycia fikcyjnych postaci czy sytuacji przedstawionych na przykład w literaturze. SWE zawiera 28 pozycji, ze skalą odpowiedzi od 1 – *całkowicie się nie zgadzam* do 5 – *całkowicie się zgadzam*. Trójczynnikowa struktura skali została potwierdzona przez autorów narzędzia za pomocą CFA; rzetelność skal zawiera się od 0,74 (α Cronbacha, skala empatycznej troski) do 0,78 (pozostałe dwie skale; Kaźmierczak i in., 2007). Na potrzeby przedstawianego badania wyliczono jedynie wskaźnik ogólny empatii. W badaniu tym rzetelność skali wyniosła 0,83 (α Cronbacha).

WYNIKI

Rzetelność Skali roszczeniowości psychologicznej i stałość czasowa po upływie 1 i 2 miesięcy

Wskaźniki rzetelności (α Cronbacha) dla PES w poszczególnych próbach przedstawiały się następująco: 0,86 w próbie studenckiej, 0,87 w próbie osób pracujących oraz 0,86 w próbie młodych dorosłych.

Stażność czasowa skali PES po miesiącu wyniosła $r(125) = 0,81$; $p < 0,001$, a po dwóch miesiącach $r(101) = 0,61$; $p < 0,001$ i może być uznana za wysoką. Jest ona porównywalna do wyników raportowanych przez Campbella i współpracowników (2004; 0,72 dla odstępu jednomiesięcznego i 0,70 dla dwumiesięcznego).

Struktura skali PES

Ponieważ struktura skali PES jest z założenia strukturą jednoczynnikową, co zostało wykazane we wcześniejszych badaniach (Campbell i in., 2004; Oshio, 2014) oraz potwierdzone analizą eksploracyjną (EFA) na naszych danych (wartość czynnika: 4,97; procent wariancji wyjaśnionej 49,30), w naszym badaniu przeprowadzono wyłącznie analizy confirmacyjne (estymacja metodą maksymalnego prawdopodobieństwa) na poszczególnych próbach: połączonej studenckiej ($n = 421$ – pomiar pierwszy z badania podłużnego oraz badanie drugie), próby dorosłych osób pracujących ($n = 341$) oraz próby młodych dorosłych ($n = 278$). Wykonano też osobną analizę confirmacyjną na danych pochodzących ze wszystkich prób ($n = 1040$; 35% mężczyzn, wiek od 17 do 47 lat).

Wyniki analiz confirmacyjnych w trzech próbach z osobną oraz w próbie połączonej przedstawia tabela 1. Wszystkie wyniki mieszczą się w akceptowalnych granicach dla dopasowania modelu, wynoszących: 0,95 dla CFI oraz 0,05 dla RMSEA i SRMR w przypadku bardzo dobrego dopasowania oraz, odpowiednio, 0,90 i 0,08 dla adekwatnego (Lance,

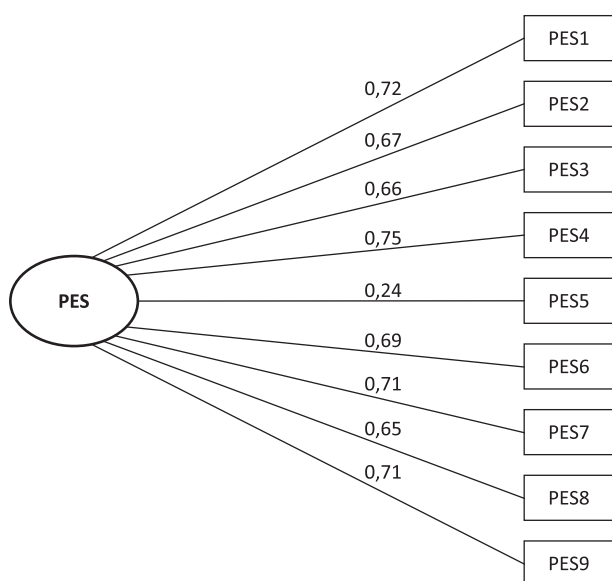
Tabela 1

Wskaźniki dobroci dopasowania modelu dla jednoczynnikowej skali PES w trzech próbach i w próbie ogólnej

	χ^2	χ^2/df	CFI	RMSEA	SRMR
Próba 1 (studenci)	92,23	3,42	0,95	0,076 (0,059 0,093)	0,039
Próba 2 (pracownicy)	78,55	2,91	0,96	0,075 (0,053 0,095)	0,039
Próba 3 (młodzi dorośli)	110,51	4,09	0,92	0,106 (0,086 0,127)	0,055
Próba 3 (młodzi dorośli) ¹	81,14	3,12	0,95	0,087 (0,066 0,109)	0,051
Próba 4 (ogólna)	190,97	7,07	0,95	0,076 (0,066 0,087)	0,036

¹ Skorelowanie błędów dla pytań 1 i 9.

Źródło: tabele 1–3 – opracowanie własne.

Rysunek 1. Wyniki analizy konfirmacyjnej (CFA) dla jedno-czynnikowej struktury skali PES w próbie łączonej ($n = 1040$), $\chi^2 = 190,97$; CFI = 0,95; RMSEA = 0,076; SRMR = 0,036.

Źródło: opracowanie własne.

Butts, Michels, 2006). W przypadku próby młodych dorosłych, pomimo akceptowalnych wskaźników CFI i SRMR, wartość RMSEA przekracza dopuszczalną granicę 0,08. Wszystkie wartości χ^2 są istotne, jednak ten wskaźnik jest mocno podatny na wielkość próby – we wszystkich trzech przypadkach wielkość próby przekraczała 200 osób. Z tego względu bardziej miarodajny jest wskaźnik χ^2/df , którego wartość nie powinna przekraczać 3 dla bardzo dobrego dopasowania i 5 dla akceptowalnego (Hu, Bentler, 1999).

Rysunek 1 przedstawia wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej dla pozycji skali PES w próbie wszystkich badanych osób. Jak można zauważyć, wszystkie ładunki czynnikowe z wyjątkiem pytania piątego (rekodowanego) osiągają wartość powyżej 0,40 i są wysokie. Jednak ładunek czynnikowy dla pytania piątego wynosi jedynie 0,24. Pomimo niskiego ładunku czynnikowego usunięcie tego pytania nie powoduje polepszenia dobroci dopasowania modelu, które w tym wypadku wynoszą $\chi^2 (df = 25, n = 1040) = 177,37$; CFI = 0,95; RMSEA = 0,087 (0,076; 0,099); SRMR = 0,037. Jak można zauważyć, wartość RMSEA po usunięciu pytania piątego przestaje się mieścić w akceptowalnych granicach.

WYNIKI SKALI PES A PŁEĆ I WIEK

Analizy przeprowadzone na poszczególnych próbach wykazały, że w próbie studenckiej mężczyźni uzyskiwali

wyższe wyniki w skali PES ($M = 3,87$; $SD = 1,11$) niż kobiety ($M = 3,69$; $SD = 1,05$), $t(415) = 1,68$; $p = 0,047$; $d = 0,16$. W próbie osób pracujących wyniki mężczyzn ($M = 4,00$; $SD = 1,17$) i kobiet ($M = 3,98$; $SD = 1,17$) nie różniły się istotnie $t(338) = 0,17$; $p = 0,435$. W próbie młodych dorosłych również nie wystąpiły (można mówić co najwyżej o pewnej tendencji) różnice w wynikach mężczyzn ($M = 4,25$; $SD = 0,96$) i kobiet ($M = 4,09$; $SD = 1,07$), $t(276) = 1,29$; $p = 0,099$. Podobnie niespójne wyniki raportują w swoich badaniach Campbell i współpracownicy (2004), którzy wykazali wyższe wyniki u mężczyzn jedynie w części prób. W żadnej z prób wyniki skali PES nie korelowały z wiekiem (r od $-0,10$ do $0,01$; $n.i.$).

Trafność zbieżna i różnicowa: miary roszczeniowości, narcyzmu i samooceny

W celu sprawdzenia trafności zbieżnej i różnicowej skorelowano wyniki skali PES z wynikami miar roszczeniowości (*Kwestionariusz roszczeniowości i Skali syndromu roszczeniowości*) i narcyzmu: subklinicznego (NPI), wspólnotowego (CNI) i grupowego (CNS). Oczekiwano pozytywnych korelacji skali PES ze skalami syndromu roszczeniowości, roszczeniowości aktywnej i odwetowej oraz brak skorelowania ze skalą roszczeniowości biernej, gdyż ta ostatnia miara zawiera jedynie przekonania społeczne odnoszące się do interesu grupowego i wzajemnych zobowiązań między jednostkami, bez elementów jednostkowego poczucia krzywdy czy domagania się przywilejów dla siebie. Z wcześniejszych badań znane są dodatnie korelacje roszczeniowości psychologicznej z narcyzmem (Ackerman, Donellan, 2013; Campbell i in., 2004), narcyzmem wspólnotowym (Gebauer i in., 2012) oraz narcyzmem grupowym (Golec de Zavala i in., 2009). Tabela 2 ukazuje korelacje skali PES z innymi miarami, są one dodatnie, jednak ich siła ukazuje, że są to zjawiska odrębne, a skala roszczeniowości psychologicznej nie mierzy żadnego z aspektów narcyzmu ani nie jest tożsama z pomiarem roszczeniowości za pomocą krajowych narzędzi. Korelacja z skalą MOVS („Ja względem innych”, Campbell i in., 2004), nieujęta w tabeli 2, wyniosła $r(147) = 0,32$; $p < 0,001$.

Trafność teoretyczna: roszczeniowość psychologiczna a samoocena, empatia i materializm

Na podstawie wcześniejszych badań wiadomo, że roszczeniowość psychologiczna wiąże się z wysoką samooceną i narcyzmem wielkościowym (Ackerman, Donnellan, 2013). Roszczeniowość psychologiczna jest też łączona z materializmem (Twenge, Campbell, 2009) i nastawieniem egoistycznym (Campbell i in., 2004). Z tego względu oczekiwano, że skala PES będzie dodatnio korelować z miarami samooceny i materializmu, natomiast korelować

Tabela 2

Korelacje skali PES z innymi miarami roszczeniowości oraz narcyzmu, narcyzmu wspólnotowego i narcyzmu kolektywnego ($n = 199$)

	PES	AR	BR	OR	SR	NPI	CNI	CNS
PES		0,36***	0,00	0,23***	0,41***	0,56***	0,35***	0,35***
AR			0,07	0,19*	0,30***	0,45***	0,17*	0,15*
BR				-0,23**	0,16*	-0,01	0,18*	0,15*
OR					0,34***	0,11	-0,08	0,14*
SR						0,25**	0,32***	0,37***
PR						0,24**	0,24***	0,27***
NPI							0,51***	0,31***
CNI								0,20**
rzetelność	0,84	0,69	0,89	0,77	0,74	0,94	0,89	0,82
<i>M</i>	3,77	4,18	4,76	3,18	4,40	3,01	3,64	3,46
<i>SD</i>	1,06	0,71	1,06	0,93	0,75	0,64	0,94	1,04

PES – skala roszczeniowości psychologicznej; AR – aktywna roszczeniowość; BR – bierna roszczeniowość; OR – roszczeniowość odwetowa; SR – syndrom roszczeniowości; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (jednostronne).

Tabela 3

Korelacje skali PES z miarami samooceny, narcyzmu, materializmu i empatii w trzech próbach badawczych

	Studenci	Młodzi dorośli	Osoby pracujące
Samoocena	0,37***	0,16**	
Narcyzm (NPI13)	0,48***	0,44***	
Empatia	-0,14*		
Materializm			0,26***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (dwustronne).

ujemnie z empatią. Tabela 3 przedstawia korelacje skali PES z miarami samooceny (SES), narcyzmu wielkościowego (NPI-13), materializmu i empatii (skala empatii Davisa) w trzech próbach badawczych: studenckiej, młodych dorosłych i adolescentów (osób w wieku od 16 do 25 lat) oraz osób pracujących. Kierunki korelacji są całkowicie zgodne z wynikami wcześniejszych badań.

Trafność zewnętrzna: dylemat wyrębu lasu Sheldona i Kassera

W celu sprawdzenia trafności zewnętrznej skali PES przeprowadzono replikację dylematu Sheldona i McGregora (2000) w formie, jaką zastosowali autorzy skali PES

(Campbell i in., 2004). Pod pretekstem zebrania danych do pomiaru stałości czasowej badani wypełnili skale mierzące różne zmienne psychologiczne, wśród których znajdowała się skala PES. Poprzedni pomiar był wykonywany dwa miesiące wcześniej. Następnie część badanych poproszono o wzięcie udziału w drugim, rzekomo niezależnym badaniu mierzącym strategię rozwiązywania problemów. Badanym zaprezentowano następującą instrukcję: „Wyobraź sobie, że jesteś właścicielem firmy zajmującej się wyrębem lasów. Oprócz twojej, na rynku działają jeszcze trzy inne firmy. Wszyscy macie możliwość wyrębu do 10 hektarów lasu na rok. Cały las ma 200 hektarów powierzchni, a tempo odnawiania lasu wynosi 10% po każdym całorocznym

wyrębie”. Następnie badanych poproszono o udzielenie odpowiedzi na dwa pytania: „Jak bardzo zależy Ci na tym, by zarobić więcej niż pozostałe firmy?”, „Jak sądzisz, jak bardzo innym firmom zależy na tym, by mieć większe zyski od Twojej firmy?” Odpowiedzi na dwa pierwsze pytania były udzielane na skali od 1 (*zupełnie nie*) do 7 (*bardzo*). Na końcu poproszono badanych, by wskazali liczbę od 0 do 10, określającą, ile hektarów lasu chcieliby wyciąć w pierwszym roku działania firmy. Korelacje skali PES z chęcią zarobienia więcej niż inne firmy wyniosła $r(97) = 0,38$; $p < 0,001$, a z zadeklarowaną liczbą hektarów lasu przeznaczoną do wycięcia $r(97) = 0,18$; $p = 0,038$. Skala PES była natomiast nieskorelowana z postrzeganą chciwością innych firm $r(97) = 0,10$; $p = 0,335$. Były to wskaźniki porównywalne do oryginalnych wyników Campbella i współpracowników (2004), którzy uzyskali korelacje 0,22 dla chciwości, -0,02 dla obawy przed konkurencją oraz 0,14 dla liczby hektarów, które chcieli wyciąć badani.

Trafność zewnętrzna: oczekiwanie zarobków w firmie

W oryginalnym badaniu Campbella i in. (2004) proszono badanych, by wyobrazili sobie, że są pracownikami firmy „Goffer”, która przeżywa kłopoty finansowe i musi w związku z tym wprowadzić redukcję kosztów, obniżając wynagrodzenie swoim pracownikom. Ponieważ badani przez nas studenci w przeważającej mierze pochodzili z kierunków informatycznych i społecznych, postanowiono zmodyfikować oryginalne badanie. Dlatego poproszono badanych, by wyobrazili sobie, że są pracownikami firmy internetowej obsługującej serwis społecznościowy, a w skład zespołu wchodzi czterech moderatorów serwisu (dział naukowy, dział sportowy, dział rozrywkowy i dział społeczny). Następnie opisano obowiązki badanego jako moderowanie działu naukowego. Dalsza instrukcja brzmiała następująco: „Ze względu na kryzys na rynku, obroty waszej firmy spadły. Właściciel poprosił o konsultacje zewnętrzne, by zaradzić problemowi. Konsultanci zasugerowali obniżki płac. Właściciel firmy zdecydował więc, że najpierw poradzi się pracowników, do jakiego stopnia należałoby obniżyć wasze pensje, by ratować firmę”. Po tym opisie poproszono badanych, by odpowiedzieli na pytanie, w jakim stopniu ich pensja powinna zostać obniżona w stosunku do wynagrodzeń pozostałych pracowników (odpowiednio moderatora działu sportowego, rozrywkowego i społecznego). Przy udzielaniu odpowiedzi zastosowano następującą skalę: 1 – *zasługuję na dużo więcej niż ten pracownik*; 2 – *zasługuję na więcej niż ten pracownik*; 3 – *zasługuję na nieco więcej niż ten pracownik*; 4 – *zasługuję na tyle samo, co on*; 5 – *zasługuję na nieco mniej niż ten pracownik*; 6 – *zasługuję*

na mniej niż ten pracownik; 7 – *zasługuję na dużo mniej niż ten pracownik*.

Na podstawie odpowiedzi na pytania dotyczące zmiany zarobków względem trzech współpracowników obliczono uśredniony wskaźnik uprawnienia do wyższych zarobków w stosunku do nich, analogicznie do procedury Campbella i in. (2004), tak rekodując wyniki, by wynik wyższy oznaczał przekonanie o tym, że zasługuje się na więcej niż pozostali współpracownicy. Korelacja skali PES z tak utworzonym wskaźnikiem wyniosła $r(92) = 0,42$; $p < 0,001$, a korelacja cząstkowa (przy kontroli wpływu płci) wyniosła $r(73) = 0,38$. Jest to wynik nieco wyższy niż raportowany przez Campbella i współpracowników (2004), który wyniósł 0,29.

DYSKUSJA

Przedstawione w artykule wyniki badań świadczą o tym, że polska wersja PES cechuje się wysoką rzetelnością (powyżej 0,80), wysoką stabilnością w czasie po miesiącu i dwóch miesiącach oraz trafnością wewnętrzną i zewnętrzną.

Struktura skali PES została odtworzona we wszystkich uwzględnionych próbach badawczych: studenckiej, młodych dorosłych i osób pracujących, potwierdzając trafność zewnętrzną skali. Jednak ładunki czynnikowe dla pytania rekodowanego były niskie, niższe niż ładunki czynnikowe dla pytań wprost; inaczej niż w przypadku oryginalnej wersji skali. Prawdopodobnie polscy badani wykazują inny styl odpowiadania niż badani amerykańscy, wykazując większą od nich tendencję do zgadzania się.

Uzyskane korelacje dla skali PES w zadaniach wzorowanych na procedurze raportowanej przez Campbella i współpracowników (2004) były co najmniej tak wysokie, jak korelacje skali oryginalnej. W ten sposób można uznać, że polska wersja skali jest przydatna do badań naukowych i do pomiaru zjawiska roszczeniowości psychologicznej. Dobre właściwości polskiej wersji PES stwarzają także możliwość dla porównawczych badań międzykulturowych z zastosowaniem oryginalnej wersji narzędzia oraz na badanie tego zjawiska w sposób przyjęty w pracach głównego nurtu psychologii społecznej i psychologii osobowości. Roszczeniowość psychologiczna mierzona za pomocą PES, ze względu na jej dodatnie związki z samooceną, nie jest zjawiskiem patologicznym. Świadczy to o jej związkach z narcyzmem wielkościowym, a nie z narcyzmem podatnym na zranienie, któremu towarzyszy obniżona samoocena (Miller i in., 2011). Jednak jej ujemna korelacja z empatią i dodatnia z narcyzmem oraz pozytywne związki z nastawieniem eksploatacyjnym każą podejrzewać, że jest to zjawisko częściowo szkodliwe interpersonalnie,

zgodnie z tym, co raportują inni badacze wykorzystujący PES (Campbell i in., 2004; Curry, 2010; Luo i in., 2014).

Przedstawione badania mają pewne ograniczenia. Zrealizowano je na próbach osób dorosłych, w większości w okresie wczesnej dorosłości, nie wiadomo jednak, czy skala PES może być z sukcesem stosowana do badań na młodzieży poniżej 16. roku życia czy osób w wieku podeszłym. Pytanie piąte skali PES, które jest rekodowane, dość słabo wiąże się z wynikiem ogólnym, jednak rzetelność całego narzędzia jest w pełni porównywalna z wersją oryginalną, także z uwzględnieniem tej pozycji, a usunięcie tego pytania skutkuje pogorszeniem modelu pomiarowego. Z tego względu nie rekomendujemy usuwania pytania piątego z polskiej wersji skali, także dlatego, że używanie innej liczby pytań w stosunku do wersji oryginalnej może skutkować problemami w porównywalności wyników PES z wynikami uzyskiwanymi za pomocą oryginalnego narzędzia. Jednakże z uwagi na specyfikę języka polskiego oraz widoczną trudność badanych w odpowiedzi na tak sformułowane pytanie proponujemy modyfikację jego tłumaczenia: „Uważam, że niekoniecznie zasługuję na szczególne traktowanie”. Tak więc polska wersja *Skali roszczeniowości psychologicznej* jest w pełni przydatna do badań naukowych i może być z powodzeniem wykorzystywana do pomiaru zjawiska roszczeniowości psychologicznej jako cechy osobowości, zgodnie z założeniem twórców tego narzędzia.

LITERATURA CYTOWANA

- Ackerman, R., Donnellan, M. B. (2013). Evaluating self-report measures of narcissistic entitlement. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 35, 460–474.
- Bazińska, R., Drat-Ruszczak, K. (2000). Struktura narcyzmu w polskiej adaptacji kwestionariusza NPI Ruskina i Hulla. *Czasopismo Psychologiczne*, 6, 171–187.
- Bishop, J., Lane, R. C. (2002). The dynamics and dangers of entitlement. *Psychoanalytic Psychology*, 19, 739–758.
- Brislin, R. W. (1970). Back-translation for cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1, 185–216.
- Campbell, K. W., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J., Bushman, B. J. (2004). Psychological entitlement: Interpersonal consequences and validation of self-report measure. *Journal of Personality Assessment*, 83, 29–45.
- Chowning, K., Campbell, N. J. (2009). Development and validation of a measure of academic entitlement: Individual differences in students' externalized responsibility and entitled expectations. *Journal of Educational Psychology*, 101, 982–997.
- Curry, C. C. (2010). *Expanding the nomological network: Entitlement and associated constructs* (Master's thesis, Pacific University). Pobrano z: <http://commons.pacificu.edu/spp/140> (21.03.2015).
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS. Catalogue of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Emmons, R. A. (1984). Factor analysis and construct validity of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 48, 291–300.
- Exline, J. J., Zell, A. L. (2009). Empathy, self-affirmation, and forgiveness: The moderating roles of gender and entitlement. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28, 1071–1099.
- Feather, N. T. (2003). Distinguishing between deservingness and entitlement: Earned outcomes versus lawful outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 33, 367–385.
- Fisk, G. M. (2010). “I want it all and I want it now!” An examination of the aetiology, expression, and escalation of excessive employee entitlement. *Human Resource Management Review*, 20, 102–114.
- Gebauer, J. E., Sedikides, C., Verplanken, B., Maio, G. R. (2012). Communal narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103, 854–878.
- Gentile, B., Miller, J. D., Hoffman, B. J., Reidy, D. E., Zeichner, A., Campbell, K. W. (2013). A test of two brief measures of grandiose narcissism: The Narcissistic Personality Inventory-13 and the Narcissistic Personality Inventory-16. *Psychological Assessment*, 25, 1120–1136.
- Golec de Zavala, A., Cichocka, A., Bilewicz, M. (2013). The paradox of in-group love: Differentiating collective narcissism advances understanding of the relationship between in-group and out-group attitudes. *Journal of Personality*, 81, 16–28.
- Golec de Zavala, A., Cichocka, A., Eidelson, R., Jayawickreme, N. (2009). Collective narcissism and its social consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 1074–1096.
- Grubbs, J. B., Exline, J. J., Campbell, K. W. (2013). I deserve more and God knows it! Psychological entitlement as a robust predictor of anger at God. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5, 192–200.
- Grubbs, J. B., Exline, J. J., Twenge, J. M. (2014). Psychological entitlement and ambivalent sexism: Understanding the role of entitlement in predicting two forms of sexism. *Sex Roles*, 70, 209–220.
- Harvey, P., Martinko, M. J. (2009). An empirical examination of the role of attributions in psychological entitlement and its outcomes. *Journal of Organizational Behavior*, 30, 459–476.
- Hu, L., Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modelling*, 6, 1–55.
- Każmierczak, M., Plopa, M., Retowski, S. (2007). Skala wrażliwości empatycznej. *Przegląd Psychologiczny*, 50, 9–24.
- Lance, C. E., Butts, M. M., Michels, L. C. (2006). The sources of four commonly reported cut-off criteria: What did they really say? *Organization Research Methods*, 9, 202–220.
- Lessard, J., Greenberger, E., Chen, C., Farruggia, S. (2011). Are youth feelings of entitlement always 'bad'? Evidence for a distinction between exploitive and non-exploitive dimensions of entitlement. *Journal of Adolescence*, 34, 521–529.
- Lewicka, M. (2002). Daj czy wypracuj? Sześcienny model aktywności. W: M. Lewicka, J. Grzelak (red.), *Jednostka*

- i społeczeństwo. Podejście psychologiczne* (s. 83–102). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Lewicka, M. (2004). Kup pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków. *Studia Psychologiczne*, 42, 65–82.
- Luo, Y., Cai, H., Song, H. (2014). A behavioral genetic study of intrapersonal and interpersonal dimensions of narcissism. *Plos One*, 9.
- Łaguna, M., Lachowicz-Tabaczek, K., Dzwonkowska, I. (2007). Skala samooceny Morrisa Rosenberga – polska adaptacja metody. *Psychologia Społeczna*, 4, 164–176.
- Major, B., McFarlin, D., Gagnon, D. (1984). Overworked and underpaid: On the nature of gender differences in personal entitlement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 1399–1412.
- Miller, J. D., Hoffman, B. J., Gaughan, E. T., Gentile, B., Maples, J., Campbell, K. (2011). Grandiose and vulnerable narcissism: A nomological network analysis. *Journal of Personality*, 79, 1013–1042.
- Oishi, S. (2010). Culture and well-being: Conceptual and methodological issues. W: E. Diener, J. F. Helliwell, D. Kahneman (red.), *International differences in well-being* (s. 34–69). New York, Oxford: Oxford University Press.
- Oishi, A. (2013). Development of Japanese version of Psychological Entitlement Scale (JaPES). *Personality and Individual Differences*, 60, 55.
- Pelham, B. W., Hetts, J. J. (2001). Underworked and overpaid: Evaluated entitlement in men's self-pay. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 93–103.
- Piotrowski, J., Żemojtel-Piotrowska, M. (2009). Kwestionariusz roszczeniowości. *Roczniki Psychologiczne*, 12, 151–177.
- Piotrowski, J., Żemojtel-Piotrowska, M., Rogoza, R., Baran, T., Hitokoto, H., Maltby, J. (2015). *Structural validity of NPI-13 in three countries*, w druku.
- Pryor, L. R., Miller, J. D., Gaughan, E. T. (2008). A comparison of the Psychological Entitlement Scale and the Narcissistic Personality Inventory's Entitlement Scale: Relations with general personality traits and personality disorders. *Journal of Personality Assessment*, 90, 517–520.
- Raskin, R., Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 890–902.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schreer, G. E. (2002). Narcissism and aggression: Is inflated self-esteem related to aggressive driving. *North American Journal of Psychology*, 4, 333–342.
- Sheldon, K. M., McGregor, H. A. (2000). Extrinsic value orientation and "The tragedy of the commons". *Journal of Personality*, 68, 383–411.
- Tolmacz, R., Mikulincer, M. (2011). The sense of entitlement in romantic relationships – Scale construction, factor structure, construct validity, and its associations with entitlement orientations. *Psychoanalytic Psychology*, 28(1), 75–94.
- Tomlinson, E. C. (2013). An integrative model of entitlement beliefs. *Employee Responsibility and Rights Journal*, 25, 67–87.
- Twenge, J., Campbell, W. K. (2009). *The narcissism epidemic. Life in the age of entitlement*. New York: Free Press.
- Van de Vijver, F. J. R. (2015). Methodological aspects of cross-cultural research. W: M. Gelfand, Y. Hong, C. Y. Chiu (red.), *Handbook of advances in culture & psychology* (t. 5, s. 101–160). New York, NY: Oxford University Press.
- Zawadzka, A. M. (2006). Wartości osobiste tłumaczące orientację materialistyczną jednostek. *Roczniki Psychologiczne*, 9, 61–80.
- Żemojtel-Piotrowska, M. (2016). *Psychologiczne wyznaczniki i konsekwencje roszczeniowości w perspektywie (między)kulturowej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Żemojtel-Piotrowska, M., Czarna, A., Piotrowski, J., Baran, T., Maltby, J. (2016). Structural validity of the Communal Narcissism Inventory (CNI): The bifactor model. *Personality and Individual Differences*, 90, 315–320.
- Żemojtel-Piotrowska, M., Piotrowski, J., Clinton, A. (2014). Agentic and communal narcissism and subjective well-being: Are narcissistic individuals unhappy? A research report. *Current Issues in Personality Psychology*, 2, 10–16.
- Żemojtel-Piotrowska, M., Piotrowski, J., Clinton, A. (2015). Agency, communion and entitlement. *International Journal of Psychology*, 51, 196–204.
- Żemojtel-Piotrowska, M., Piotrowski, J. P., Ciecuch, J. i in. (2015). Measurement of psychological entitlement in 28 countries. *European Journal of Psychological Assessment*, w druku.

ZAŁĄCZNIK 1

Pozycje polskiej wersji Skali roszczeniowości psychologicznej (PolPES)

Skala odpowiedzi: 1 = zdecydowanie się nie zgadzam; 2 = nie zgadzam się; 3 = raczej się nie zgadzam; 4 = ani tak, ani nie; 5 = raczej się zgadzam; 6 = zgadzam się; 7 = zdecydowanie się zgadzam.

1. Naprawdę uważam, że po prostu zasługuję na więcej niż inni.
2. Powinny mi się przytrafiać wspaniałe rzeczy.
3. Gdybym był na „Titanicu”, zasługiwałbym na to, by znaleźć się na pierwszej łodzi ratunkowej!
4. Żądam tego, co najlepsze, bo jestem tego wart(-a).

5. Niekoniecznie zasługuję na szczególne traktowanie. [Uważam, że niekoniecznie zasługuję na szczególne traktowanie]*.
 6. Zasługuję na więcej od życia.
 7. Ludzie tacy jak ja zasługują na coś ekstra od czasu do czasu.
 8. Sprawy powinny się toczyć tak jak ja tego chcę.
 9. Czuję się uprawniony(-a) do czegoś więcej we wszystkim.
- * rekomendowana modyfikacja w używaniu skali w języku polskim

Pozycje wersji oryginalnej:

1. I honestly feel I am more deserving than others.
2. Great things should come to me.
3. If I were on Titanic I would deserve to be on the <i>first</i> life boat!
4. I demand the best because I am worth it.
5. I don't necessarily deserve special treatment.
6. I deserve more things in life.
7. People like me deserve an extra break now and then.
8. Things should go my way.
9. I feel entitled to more of everything.

Polish adaptation of *Psychological Entitlement Scale* (PES)

Magdalena Żemojtel-Piotrowska¹, Jarosław Piotrowski², Tomasz Baran³

¹ *Institut of Psychology, University of Gdańsk*

² *University of Social Sciences and Humanities, Faculty in Sopot*

³ *Faculty of Psychology, University of Warsaw*

ABSTRACT

The article presents the Polish adaptation of the Psychological Entitlement Scale (PES) by Keith Campbell and colleagues. Studies were conducted on student samples, a nationwide sample of adolescents and young adults, and workers ($n = 1040$). In order to test the validity of the scale, its internal structure was examined using confirmatory factor analysis. External validity was tested using procedures modeled on the ones used by the authors of the PES. Polish version of PES has the confirmed internal and external validity, high stability, and good internal consistency.

Keywords: Psychological Entitlement Scale (*PES*), *Polish adaptation*

Złożono: 24.03.2015

Złożono poprawiony tekst: 1.10.2015/13.01.2016

Zaakceptowano do druku: 13.01.2016